

תוכן

3.....	מבוא
4.....	1. בעלות קולקטיבית או בעלות פרטית : רקע עיוני
4.....	1.1. יתרונות השיוך הקולקטיבי ככלי לשימור הקיבוץ
5.....	1.2. חסרונות השיוך הקולקטיבי לשימור הקיבוץ
6.....	1.3. האם הגבלת המכירות/השכרת דירות בקיבוץ יכולה לעמוד מול הזכות הקניינית הבסיסית של החבר
7.....	2. רקע השינויים במבנה הקיבוץ הישן אל הקיבוץ המתחדש
9.....	2.1. המשבר הכלכלי בקיבוצים
11.....	2.2. מכירת המפעלים בקיבוצים לגורמים פרטיים
11.....	2.3. הדמוגרפיה המשתנה בקיבוצים
12.....	3. שינויים בזכויות הקיבוצים על המגורים
12.....	3.1. החלטה מס' 1 של מ"מ"י (1965)
13.....	3.2. החלטה 533 של מינהל מקרקעי ישראל
13.....	3.3. ועדת מילגרום
14.....	3.4. פסק דין – "שיח חדש" (הקשת המזרחית הדמוקרטית)
15.....	3.5. ועדת בן רפאל
15.....	3.6. החלטה 979
15.....	3.7. ועדת הבר
16.....	3.8. החלטת מועצת מקרקעי ישראל 1380 - חלופת האגודה
17.....	4. משפט משווה – הפרטה מקולקטיב
17.....	5. סיכום ומסקנות
19.....	6. ביבליוגרפיה

מבוא

היישוב הקיבוצי הראשון בארץ הוקם בדגניה בשנת 1909 והיווה למעשה את הקמת המפעל הקיבוצי הארץ ישראלי. מאז ועד היום, צמח המפעל הקיבוצי והתפתח עד לכדי 266 קיבוצים. במהלך השנים הארוכות חלו תמורות רבות על המפעל הקיבוצי – בין תקופות של שגשוג ופריחה ובין תקופות של משברים כלכליים, חברתיים ואידיאולוגיים. לא כל הקיבוצים שרדו את תקופות השפל – חלקם התפרקו, הן מנכסיהם והן מצורת ההתיישבות, אולם חלקם הניכר החליט להמשיך ולהילחם על המורשת. עם זאת, הקיבוץ בדגניה בתקופה שלפני מאה שנים אינו מזכיר את תנועת הקיבוצים כיום. כיום, הקיבוץ הפך למשק רב ענפי שבמרכזה ניצבת המשפחה ומנגד הקיבוץ עובר תהליך של הפרטה תאגידית ומקיים קשרי חוץ רבים עם סביבתו בכל תחומי החיים השונים. אף על פי כן, הקיבוצים עדיין נתפסים כקיבוצים והתדמית הולכת לפנייהם.

”שיוך נכסים” בקיבוץ הוא תהליך ארגוני שיש לו מתכונת משפטית אשר נועדה להקטין את המערכת השיתופית בקיבוץ עד לכדי הפרטת הנכסים והעברתם לבעלות החברים עצמם, בין אם מדובר בחברים קיימים ובין אם מדובר בחברים ”עתידיים”. יש לציין כי כאשר עסקינן בשיוך נכסים, מדובר בעיקר על נכסי הקיבוץ המשמש בעיקר למגורים אולם ישנם גם נכסים המשמשים את ענפי המשק היצרני.¹

במסגרת עבודת מחקר זו אבחן את שיוך הנכסים בהיבטים שונים:

בפרק הראשון אבחן את יתרונות השיטה אל מול חסרונותיה בייחוד בראי הזכות לקניין ועליית קרנה לאור חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

במסגרת הפרק השני אבחן את השינויים והתמורות שחלו במאה השנים שבהם התקיים המפעל הקיבוצי בדגש על נקודת המפנה המשמעותית ביותר שהתרחשה בשנות ה-80 בעקבות המשבר הכלכלי הגדול שהצריך את ההנהגה לשנות תפיסה, מהלך שהשפיע עמוקות על המפעל הקיבוצי.

במסגרת הפרק השלישי אבחן אילו שינויים דה-פקטו עבר המפעל הקיבוצי בכל הנוגע לזכויות הקיבוץ וחבריו ככל שהדבר נוגע לקניין, לבעלות ולמגורים.

במסגרת הפרק הרביעי אבחן מקרה דומה בו מפעל שבו היה נהוג לפעול כקולקטיב עבר תהליך מוצלח של הפרטה, או שלא..

הפרק האחרון הוא פרק סיכום והמסקנות.

¹ גדעון ויתקון, ”שיוך נכסים בקיבוץ – מקסם שווא או שינויים מבניים בלתי נמנעים”,

תקציר זה כפוף לתקנון אתר Grade.co.il ויחולו עליו התנאים הכתובים שם. העושה שימוש במסמך, לרבות קריאתו, מקבל על עצמו ללא סייגים את כל התנאים הקבועים בתקנון. מעבר לכך, אין להעתיק, לשכפל, לשנות, להפיץ, לפרסם, לשדר, להציג בפומבי, להעמיד לרשות הציבור, למסור או למכור לצד שלישי או לעשות שימוש מסחרי כלשהו במסמך זה ו/או כל חלק ממנו.

1. בעלות קולקטיבית או בעלות פרטית: רקע עיוני

מהקמת התנועה הקיבוצית בתחילת המאה ה-18 ועד שנות ה-80 המודל הקיבוצי היה דוגמא מאלפת לקהילה שחיה בשיתופיות תוך שאיפה לקיים שוויון מהותי בין חבריה בכל האספקטים השונים של החיים. הקיבוץ הכיל ומכיל בתוכו משטר דמוקרטי לעילא ולעילא - אסיפה כללית ריבונית, ועדות ציבוריות מתחלפות ונבחרות המנהלות את התחומים השונים של הפעילות החברתית, הכלכלית והציבורית.

לא זו אף זאת. התנועה הקיבוצית התאפיינה בעיקר בהיעדר מוחלט של תמורה כספית דיפרנציאלית. במילים אחרות, התקציבים הפרטיים המוקצבים על ידי הכלל היו שווים בין כולם, והכל במטרה למלא את צרכיהם הרבים של החברים אשר סופקו על ידי הקיבוץ באופן ישיר. כך למשל, חדר האוכל בו סעדו תמיד כל חברי הקיבוץ בכל ימות השבוע, היה למרכזו של החיים הציבוריים. לא רק חדר האוכל, גם המבנים חינוכיים השיתופיים הביעו את תחושת שותפות הגול השוויונית בקיבוץ: בתי תינוקות, פעוטונים, גני ילדים, כיתות, בתי ספר אזוריים ועוד. המטרה המוצהרת של הקיבוץ הייתה לעצב דור של "בני אדם חברתיים" שיפנימו את חיי השיתוף כמסגרת הטבעית.²

המשבר שפקד את כלכלת ישראל בכלל, ואת תנועת הקיבוצים בפרט, העמיד בפני קיבוצים רבים את העובדה כי הסוציאליזם חדל מלהתקיים. הקיבוצים עצמם, כחלק ממסע הישרדותי, החלו לחפש פתרונות כלכליים חדשים. מציאות זו יצרה את המושג "קיבוץ מתחדש" או "הקיבוץ המופרט". בשיטות אלה ניתן לחברים שכר דיפרנציאלי, כמקובל בשוק העבודה. בנוסף, הקיבוצים הללו הפכו הליך מסוים של הפרטה כולל הפרטת חדר האוכל, ויתור על מוסדות חינוך משותפים, שיוך דירות ואפילו שיוך אמצעי הייצור.³

מצב דברים זה יצר מעבר בין "הקיבוץ הישן" על אידיאולוגיה השיתוף שאפיינה אותו לבין "הקיבוץ המתחדש" אשר, במידה רבה, זנח אידיאולוגיה זו, תוך העברת מרכז הכובד מהאידיאולוגיה השיתופית, אל הפרט - אל קידום עצמאות אישית וכלכלית של כל אחד מחברי הקיבוץ.

1.1 יתרונות השיוך הקולקטיבי ככלי לשימור הקיבוץ

מקורו של השיוך הקולקטיבי בקיבוצים טמון בעקרונות יסוד אידיאולוגיים חברתיים גרידא ולא דווקא ממניעים תועלתניים או כלכליים. השאיפה הייתה להציג פשטות, ענייניות, הסתפקות במועט לצד שיתופיות ושוויון כאשר האידיאל החלוצי עומד לנגד עיניהם. המפעל הקיבוצי גם העמיד, דרך קבע, ביקורת כפי השיטה הקפיטליסטית ועל הבנייה העירונית האורבנית.

אם זאת, אין ספק כי שיטת מגורים זו מעניקה יתרונות רבים: כך למשל, קיומו של מתחם מגורים (שנפרד ביחידות הדירור שכן המשפחות לא ישנות זה לצד זה) המבוסס על מערכת שיתופית פיזית וארגונית העולה על היקף השיתוף בבית הממוצע הרגיל, נועד לנצל יתרונות רבים הגלומים בהתארגנות קבוצתית.⁴

התכנון המרחבי של הקיבוץ הותאם למבנה הארגוני שלו – הפרדה בין אזורי המשק והחקלאות לבין אזורי הקהילה והמגורים. אזור המגורים מסומן כמגרש אחד שאינו מיועד לשימושים שונים ולמעשה הותרו בו סוגי בנייה שונים – מבנים למגורים, מבנים לטובת הקהילה, מתקני ספורט ועוד. מאפיין זה

² טופל, מ' וא' בן רפאל, "מהפכת מנהלים נוסח קיבוץ" אופקים בגיאוגרפיה. 66: 28-43, 2006

³ גילי מנצקי, "שיוך דירות: האתגר הגדול של הקיבוצים", דה-מרקר, 01 בספטמבר 2017

⁴ אמנון להבי, "קהילות מגורים חדשות בישראל – בין הפרטה להפרדה", דין ודברים ב תשס"ו